

5. *Стьюарт Т. А.* Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций. — М.: Поколение, 2007. — 368 с.
 6. *Цыбулев П. Н.* Оценка интеллектуальной собственности. Учеб. пособие. — К.: Ин-т интелект. собств. и права, 2005. — 192 с.
 7. *Швиданенко Г. О., Шевчук Н. В.* Управління капіталом підприємства: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2007. — 440 с.
 8. *Edvinsson L., Malone M.* Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding its Hidden Brainpower. — New York: Harper Business, 1997. — 225 p.
 9. *Lev B.*: Intangibles: Management, Measurement and Reporting. — W.: Brookings Institution, 2002. — 216 p.
 10. *Roos G., Pike S., Fernström L.* Managing Intellectual Capital in Practice. — Elsevier Inc., 2006. — 396 p.
 11. *Sveiby K. E.* The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledgebased Assets. — San Francisco: Barlett-Kohler Publishers, 1997. — 220 p.
 12. <http://www.intellectualcapital.nl/>
- Статтю подано до редакції 22.06.10 р.

УДК 330.11+330.16+339.137.22

І. М. Павленко, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: АДАПТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

АНОТАЦІЯ. В статті запропоновано підхід до визначення основних параметрів стану та процесу функціонування підприємства, що відповідають критеріям досягнення економічної безпеки в контексті вирішення протиріч «стійкість—гнучкість», «стабільність—маневреність» тощо та обґрунтовується оптимальна тривалість функціональних процесів підприємства у вигляді співвідношення виробничого та управлінського процесів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека, адаптація, тривалість виробничого циклу підприємства, тривалість підприємницького (управлінського) циклу підприємства, інертність, еластичність, стійкість, гнучкість.

АННОТАЦИЯ. В статье предлагается подход к определению основных параметров состояния и процесса функционирования предприятия, которые соответствуют критериям достижения экономической безопасности в контексте решения противоречия «устойчивость—гибкость», «стабильность—маневренность» и др. и обосновывается оптимальная длительность функциональных процессов предприятия в виде соотношения производственного и управленческого процессов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая безопасность, адаптация, длительность производственного цикла предприятия, длительность предпринимательского (управленческого) цикла предприятия, инертность, эластичность, устойчивость, гибкость.

SUMMARY. The article is devoted to theoretical approach to definition of state and process of enterprise functioning basic parameters which correspond to the criteria of economic safety of an enterprise through of decision of «firmness-flexibility» and «stability-mobility» contradictions. Optimal duration of functional processes of enterprise is grounded as correlation productive and administrative processes.

KEYWORDS: economic safety of an enterprise, adaptation, duration of enterprise productive cycle, duration of enterprise (administrative) cycle, sluggishness, elasticity, stability, flexibility.

Постановка проблеми. Безпека функціонування відноситься до базових потреб будь-якої системи, включаючи підприємство. Однак, саме турбулентність зовнішнього середовища функціонування сучасних підприємств і принцип їх самостійної відповідальності за прийняття економічних рішень, властиві ринковій економіці, сприяли актуалізації цієї проблеми.

Задача уникнення кризових ситуацій у діяльності підприємства вирішується економістами через встановлення, з одного боку, критеріїв визначення економічної безпеки підприємства та її оцінювання (Т. Г. Васильців, В. М. Геєць, Д. В. Гречко, М. Г. Грещак, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, Г. Клейнер, В. М. Колот, Ю. Г. Лисенко, Є. О. Олейніков, О. І. Черняк [1—6] та ін.) як певного стану захищеності та, з іншого

боку, відповідності внутрішнього середовища підприємства умовам його функціонування, коли стабільність функціонування досягається шляхом ефективної адаптації до зовнішніх умов (А. П. Наливайко, К. Прахалад, Г. Хемел, Л. Г. Шемаєва, В. М. Ячменьова [7—9] та ін.). З нашої точки зору, варто відзначити взаємопов'язаність понять «економічна безпека» та «адаптація», оскільки адаптація (відповідна реакція на зміни) виступає безпосередньою умовою виживання, що безперечно відноситься до задач безпеки підприємства, але при цьому передбачає різного ступеня трансформацію підприємства (активного чи пасивного характеру), що супроводжується виникненням опору всередині підприємства, тобто стресом (інтерпретуючи визначення М. Арнольда для біологічних систем [10] — стан порушення нормальних (звичних) умов функціонування), та впровадженням низки заходів з реінтеграції складових з урахування змін, які відбулись. Відповідно, існує необхідність одночасного вирішення двох задач: досягнення економічної безпеки підприємства та забезпечення його адаптивності.

Ціль статті — визначення основних параметрів стану та процесу функціонування підприємства, що відповідають критеріям досягнення економічної безпеки в контексті вирішення протиріч «стійкість—гнучкість», «стабільність—маневреність».

Результати дослідження. П.К. Анохін виділив два варіанти дій, які характеризують функціонування систем неорганічної природи [10]:

- ряд послідовних дій, які ніколи не повторюються протягом усього періоду існування;
- повторювальні цикли послідовних дій.

Саме сполучення цих двох варіантів дій можна вважати ознакою системи, яка послідовно розвивається. З нашої точки зору, перший варіант дій характеризує пристосування системи до аперіодичних змін (адаптацію), а другий варіант — спосіб виживання як фіксацію постійної реакції на певні ритмічні збурення у зовнішньому середовищі. Найкраще адаптуються системи, які випереджально та якісно реагують на послідовні та повторювальні явища зовнішнього світу.

Розглянемо процес функціонування підприємства для визначення параметрів, які відображають повторювально-послідовний тип його реакції на зовнішні збурення з подальшим відображенням задач економічної безпеки у зазначеному аспекті.

Отже, основою діяльності підприємства виступає виробництво та реалізація продукту. Кожний продукт має строк життя, тобто період, за який продукт стає непридатним для використання та не виконує вже призначених функцій чи остаточно використовується. У зв'язку з тим, що строк життя обмежений, виникає необхідність заміни продукту (чи повторного споживання). Для того, щоб пропозиція задовольняла попит, необхідне виробництво (реалізація) певної кількості продукту через певний період часу — термін життя продукту. Таким чином, тривалість виробничого циклу виготовлення продукту підприємствами, які функціонують на відповідному ринку, прямує до співвідношення:

$$T_P \rightarrow \frac{n}{T_L \times m}, \quad (1)$$

де T_P — тривалість виробничого циклу;

n — місткість ринку (кількість продукту) на певну мить часу;

T_L — термін життя продукту,

m — кількість підприємств на ринку.

Тобто, T_L — це фізичний термін життя продукту, тривалість якого може змінюватись у результаті конкуренції виробників (наприклад, стимулювання частішого використання, що зменшує термін життя продукту). При цьому конкуренція виступає саме тим чинником, який спричиняє скорочення терміну життя продукту або модифікацію продукту (стратегічний процес функціонування підприємства на відміну від оперативного, коли певна діяльність підприємства прив'язується до незмінної величини терміну життя продукту). Тому кожний продукт характеризується таким показником, як життєвий цикл, який починається з розробки продукту та закінчується припиненням його виготовлення. Тривалість життєвого циклу залежить від морального зносу продукту: як тільки сукупні виробничі потужності досягають необхідної n -кількості товару за T_L (відбувається насичення попиту), в результаті дій самого підприємства і його конкурентів відбувається пошук можливостей іншого просування продукту на ринку (часткова чи повна, явна чи неявна зміна властивостей продукту).

Частоту здійснення виробничого процесу визначаємо за наступною формулою:

$$k = \frac{T}{T_p}, \quad (2)$$

де k — частота здійснення виробничого процесу;

T — період часу, що розглядається (наприклад, рік).

Управлінська діяльність підприємства формується за принципом співвідношення базису та надбудови. Для відображення послідовно-циклічного характеру управлінських дій введемо такий показник, як період здійснення управлінської діяльності (підприємницький цикл) T_e .

Залежність здійснення управлінської діяльності від виробництва наведена на рис. 1.

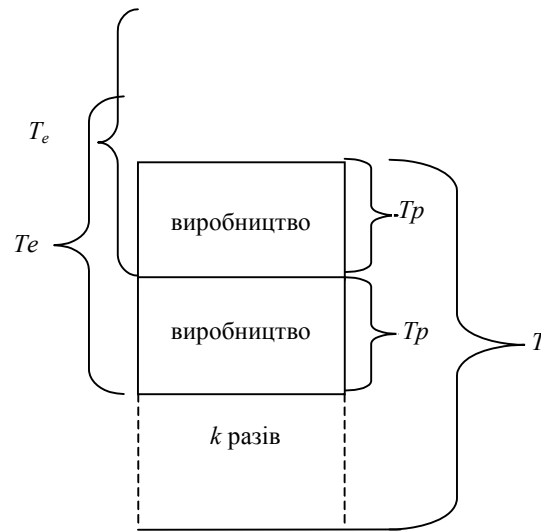

Рис. 1. Процес функціонування підприємства в оперативному режимі [11]

Таким чином, усі види діяльності, крім виробничої, ми поділяємо на такі, які повинні виконуватися до початку процесу виробництва і паралельно до нього (рис. 2).

На нашу думку, для безперервного функціонування підприємства, виробнича та паралельна до неї діяльність повинні виконуватись зі швидкістю, яка б забезпечила її виконання у термін T_p . Період здійснення підприємницької діяльності повинен дорівнювати ($2 * T_p$), оскільки не існує сенсу здійснювати управлінську діяльність, яка передує виробничому циклу, раніше за його настання, так і скорочувати її тривалість понад розміру попереднього виробничого циклу через неефективне використання ресурсів.

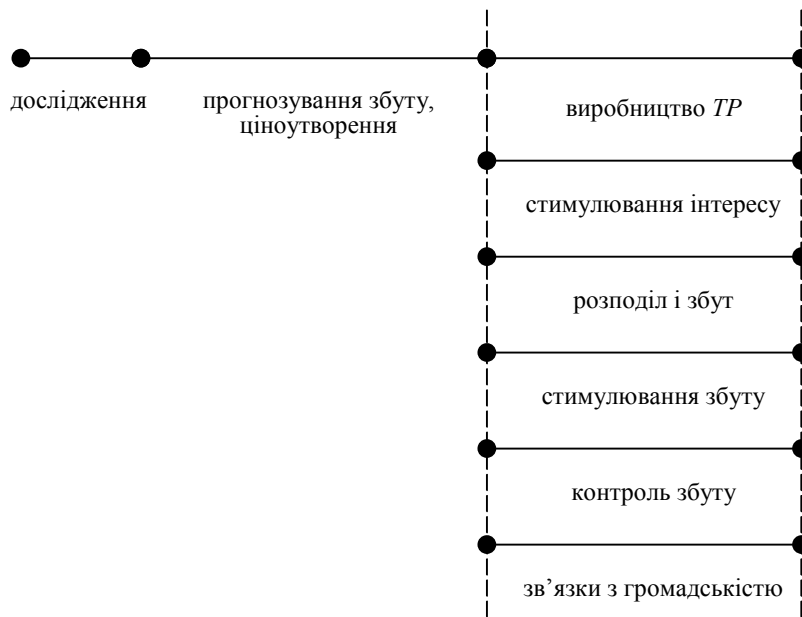

Рис. 2. Приклад взаєморозташування управлінських функцій (оперативна діяльність) [11]

Тривалість здійснення стратегічної управлінської діяльності при управлінні як модифікацією продукту, так і розробкою нового продукту дорівнює $T/рухливість$ (T — період, до якого

визначається рухливість (частота змін) зовнішнього середовища, яка прогнозується підприємством), тому життєвий цикл виступає похідною від рухливості зовнішнього середовища (рис. 3).

Складність умов функціонування підприємства висуває вимоги до появи у підприємства нових властивостей, що насамперед виражається в змінах у функціональному складі — певному переліку дій (функцій), який виступає необхідною умовою для ефективного функціонування системи в зовнішньому середовищі.

Таким чином, економічна безпека підприємства як стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів у режимі статичності передбачає перебування підприємства у стані стійкої рівноваги, за якої забезпечується реалізація основних цілей функціонування підприємства через підтримку існуючого потенціалу. Насамперед, це вимагає забезпечення мінімального складу ресурсів — такої кількості та співвідношення складових підприємства, коли за умови вилучення хоча б однієї одиниці ресурсу підприємство ставало б неіснуючим.

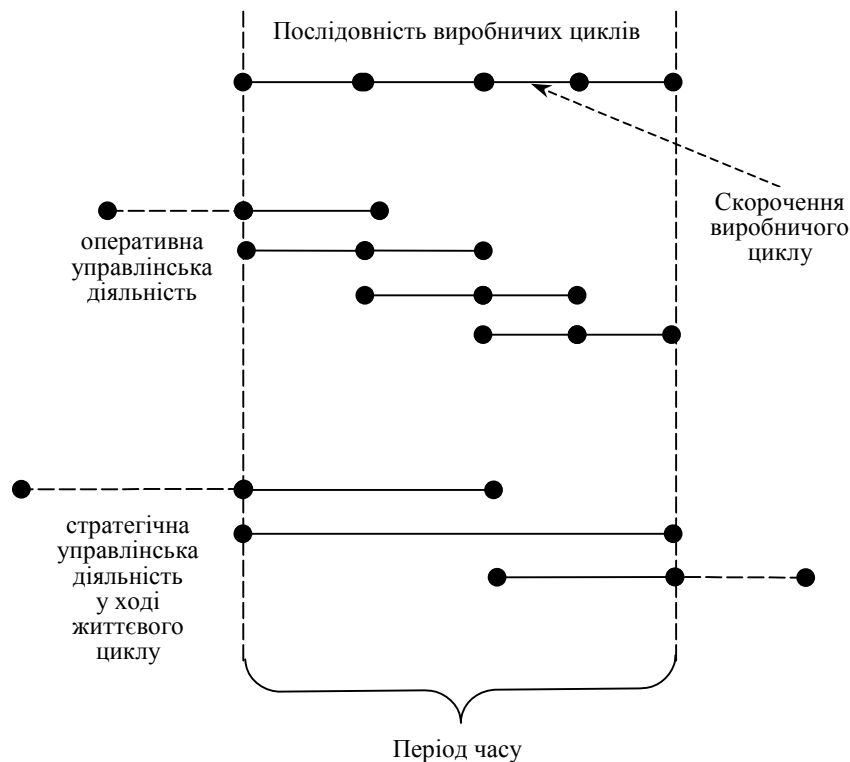

Рис. 3. Принцип співвідношення оперативної та стратегічної діяльності підприємства

Однак, з іншого боку, забезпечення мінімального складу системи — це критичний нестійкий стан, адже будь-яке мінімальне порушення виводить систему зі стану рівноваги, тому діючи згідно з принципом економічної безпеки, підприємство буде схильним до відносної надлишковості основних своїх складових за мінімуму варіантів організації чи заміни надлишковості підвищенням якості (надійності) складових чи їхньої агрегації [12].

Визначення складу/структури підприємства як системи передбачає не тільки кількісний (управління запасами різних ресурсів), але й якісний аспекти (функціональний склад) управління.

У той же час, у режимі динаміки економічна безпека підприємства передбачає здійснення контролю за протіканням процесу функціонування, тобто забезпечення відхилень основних параметрів у межах статистично обґрунтованого розкиду значень — стабільності функціонування.

Тому, окрім вимог до складу підприємства як системи, економічна безпека передбачає відповідну оперативну реакцію підприємства на зміни у порівнянні з конкурентами, що обумовлює вимоги до тривалості основних функціональних процесів на підприємстві. Склад і узгодженість дій складових підприємства визначають його інертність (різниця між початком і закінченням певного збурення та відповідним початком і закінченням реакції підприємства) і гнучкість (варіативність реагування). Організація функціональних процесів на підприємстві (взаємодії) визначає тривалість і тип відповідних реакцій — швидкість і еластичність (схильність до внутрішніх змін) підприємства. Отже, з одного боку, досягнення безпечності функціонування вимагає створення запасів, забезпечення більшої концентрації усередині організації ресурсів і функцій, централізації прийняття рішень тощо, а з іншого боку, забезпечення адаптивності можливе через зворотні дії. На нашу думку, згідно з рис. 1, оптимальним виступає забезпечення тривалості підприємницького циклу величиною $2T_p$ через здійснення реорганізації типу та/чи способу внутрішньої чи зовнішньої взаємодії за умови відхилення фактичного значення.

Таким чином, економічна безпека підприємства — це такі параметри складу, структури, типу та способу взаємодії, які забезпечують своєчасне досягнення цілей підприємства.

Висновки. Підхід до визначення параметрів стану та функціонування підприємства як одночасне забезпечення захищеності та детермінованості та гнучкості та маневреності виступає передумовою визначення параметрів потенціалу підприємства та побудови моделі функціонування підприємства й дозволяє враховувати комплексність спектру задач, вирішення яких відповідає кри-теріям економічної безпеки.

Література

1. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Гесьць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. — Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.
 2. Економіка підприємства : [підручник] / М. Г. Грешак, В. М. Колот, А. П. Наливайко та ін. ; за заг. ред. С. Ф. Покропивного. — [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. — К. : КНЕУ, 2004. — 528 с.
 3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія. — Львів : Вид-во «Арал», 2008. — 386 с.
 4. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский, [и др.] / под ред. Ю. Лысенко. — Донецк: Изд-во «ДонНУ», 2002. — 178 с.
 5. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е. А. Олейникова. — М. : Изд-во «Интел-Синтез», 1997. — 212 с.
 6. Шемаєва Л. Г. Управління стратегічною взаємодією підприємства із зовнішнім середовищем. — Харків: ХНЕУ, 2007. — 280 с.
 7. Ячменьова В. М. Забезпечення стійкості діяльності промислових підприємств: Автореф. дис. ... д-ра економ. наук: спец. 08.00.04 «Технологія машинобудування». — Луганськ, 2008. — 36 с.
 8. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія/ А. П. Наливайко. — К.: КНЕУ, 2001. — 227 с.
 9. Хэмел Г., Прахалад К., Томас Г., О'Нил Д. Стратегическая гибкость. — СПб.: Питер, 2005. — 384 с.
 10. Павлов С. Е. Адаптация. — М.: Паруса, 2000. — 282 с.
 11. Павленко І. М. Формування організаційної структури управління маркетингом на підприємстві: Дис... канд. економ. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами». — К., 2003. — 207 с.
 12. Павленко І. М. Формування стратегії підприємства в контексті діалектичної єдності процесів функціонування та розвитку//Вчені записки Університету «КРОК» / ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». — К., 2010. — Вип. 22. — Т III. — С. 117—124.
- Статтю подано в редакцію 15.06.2010 р.

УДК 658.011.1

О. В. Востряков, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет